

This PDF file is brought to you by

Best of Jay Vasavada

<http://bestofjv.blogspot.com/>

Compiled by

Darshan Chande

Feed-back at darshaninfosource@gmail.com

Credits

Gujarat Samachar Online

All of J.V.'s fans who helped me in this project

Disclaimer

This file does not intend to break any copyright law. It is only meant for sharing of quality reading amongst shrinking number of Gujarati-reading people. Selling of this file is prohibited.

કૃષ્ણવિષાદયોગ

એક વાર યમુનામાં આવ્યું'તું પૂર...

મુરલીની મદમાતી તાનમાં ડોલતા, ભોરપિચ્છના રંગો માણતા, માધવનું માધુર્ય જાણતા વાસુદેવની વેદનાને પારખી છે?

કૃષ્ણ તારી પ્રીતના તો કંઈક દાવેદાર છે

કોઈ તારી પીડને જરવી જવા તૈયાર છે?

રંગ મહેલોની ઉદાસી કોઈએ જાણી નથી

લોક સમજે દ્વારિકામાં તો બધું ચિક્કાર છે

કમનસીબી એ જ, કે આંખ ખાલી બે જ

શું કરે રાધા કે એના અશ્વુઓ ચોધાર છે

વાંસળી છોડી સુદર્શન હાથ પર ધરતું પડ્યું

આ જગત સામે બિચારો ઈશ્વરેય લાચાર છે

એક અમથુ તીર એને કઈ રીતે મારી શકે?

આ ગુનામાં સ્વયમ પોતે જ હિસ્સેદાર છે.

હિતેન આનંદપરાની આ પંક્તિઓ વાંચતા વાંચતા વિચારતા કરી મૂકે તેવી છે. કૃષ્ણનું નામ પડે એટલે બસ મસ્તી તોફાન, ધમ્માલ, ઉત્સવો, આનંદ, કીડા, ખાર મુહુર્ભત, રાસલીલા, બાંસુરી, નટખટ નખરાં એટ સેટરા યાદ આવી જાય! કિઝા ઈજ જોય. કિઝા ઈજ સેલિબ્રેશન. કિઝા ઈજ સ્માર્ટલ. કિઝા ઈજ સ્ટાઇલ.

પણ આ અભિલભ મધુરમ, વદનમ મધુરમ પાછળના દિમાગી કરચલીઓના સળ ભાગ્યે જ ઉકેલવાની કોઈએ તસદી લીધી છે. કોઈ માણસ સતત આનંદમાં રહી શકે નાન્દિ, હા... સતત આનંદનો અભિનય જરૂર બીજાઓને આનંદમાં રાખવા કરી શકે! પૂર્ણપુરુષોત્તમ ગણાયેલા શ્રીકૃષ્ણનો હસતો ચહેરો બધાએ નિહાયો છે, પણ કદી એમનું રડતું હૃદય કલયું છે? કુર્ક્ષેત્રમાં 'અર્જુનવિષાદયોગ' સર્જિયો, એના પર વિદ્ધાનો ઓળઘોળ થઈ ગયા... પણ કૃષ્ણવિષાદયોગ કોઈની નજરે ચહ્યો!

વર્ષો અગાઉ આ જ કટારમાં દુઃખ વેઠીને સુખ આપી, ઈન્સાનમાંથી ભગવાન થનાર કૃષ્ણનું જીવનચરિત્ર જરા તિરછી નજરે લાયું હતું. જેલમાં જન્મીને તોફાનમાં માતા-પિતાથી વિખૂટા થનારા કૃષ્ણ રાજપુત હોવા છતાં ગામડિયા તરીકે ઉછર્યા, ત્યાંથી શરૂ કરીને કેવી રીતે ગોપીવિરહ, રક્મણિહરણ, મથુરાથી દ્વારકાની 'રણછોડ'વૃત્તિ, શિશુપાલના અપમાનો, પુત્ર- પૌત્ર માટેના યુધ્યો, મણિની ચોરીનું આળ, દુર્યોધનની ઉપેક્ષા, પાંડવોના- યાદવોના પ્રોજ્લેમ એન્ડ સોલ્યુશન્સ કરતા કરતા યોધ્યાને બદલે પારધીના તીરથી મળેલા ગુમનામ મૃત્યુને વર્ણ્ય... એની વેદનાકથા પણ નિરાંતે જાણવા-સમજવા જેવી છે. પ્રચલિત માન્યતાથી વિરુદ્ધ કૃષ્ણ સતત દુઃખ, વિરહ, અભાવ અને અકળામણમાં જીવન ખલાસ કરી નાયું છે. પણ બધું જ મનમાં ધરબીને રાયું છે, ચહેરા પર કશું ય બતાવ્યું નથી. ત્યાં તો એ જ રમતિયાળ સ્મિત અને મુસ્કુરાતી આંખો!

પણ કૃષ્ણવિષાદયોગની જલક ઉડા ઉત્તરીને, અંદર ખોતરીને જુઓ તો ઠેર ઠેર પથરાયેલી છે. કંસવધ પછી કાયમ માટે પાલક

મા-બાપ (નંદ-યશોદા) અને પ્રજવાસીઓથી કૃષ્ણ વિખૂટા પડ્યા ત્યારે ભાગવત લખે છે: ‘જીવનમાં દરેક સંબંધ ક્ષણજીવી છે. વાદળાં, ઘાસના તણખલા, રુના પૂમદાં કે રજકણોને પવન એકત્ર કરે છે, અને પછી (એક હ્લેરખીમાં) છૂટા પાડી નાખે છે, તેવું ઈશ્વર માણસો માટે કરે છે!’

કૃષ્ણો પોતાની દ્વારકા પર હુમલો કરનાર શાલ્વની રાજધાની માર્તિકાવતીમાં તો વિષાદ્યોગનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ કર્યો છે. જેમાં કૃષ્ણના પિતા વસુદેવનું દ્વારકામાં હરણ અને હત્યા થયાના સમાચાર અપાયા, ત્યારે સ્વયમ કૃષ્ણ શુન્યવત થઈ ગયા! એમના મૌંમાંથી ઉદગારો સરી પડ્યા “બળરામ જેવા સાવધ અપરાજીત સંરક્ષક છતાં પિતાનું હરણ થાય, એ તો ભાગ્યનો ચકરાવો જ ગણાય!” પરાજીત માનવી કિરમતને કોસવા સિવાય તો બીજું શું કરી શકે? અગેઈન કૃષ્ણ ઉવાચ “હવે મારે શું કરવું તે બાબતે મારા મનમાં અવફવ થવા લાગી. પિતા હણાયાનો અર્થ એ કે બધા ખલાસ થઈ ગયા હોવા જોઈએ, તેવું મને લાગ્યું. સંપૂર્ણ- વિનાશની ચિંતાતી વિહવળ અવસ્થામાં મેં શાલ્વ સાથે યુધ્ય ચાલુ રાખ્યું પડ્યા (મનમાં) વસુદેવ (પિતા)ને હણાતા જોઈ મોહવશ થયેલા મારા હાથમાંથી ધનુષ્ય પડી ગયું, અને હું રથમાં ફસડાઈ પડ્યો!” યોગેશ્વર કૃષ્ણ કાળથી નથી ર્યા, પણ સ્વજનના કાયમી વિયોગથી હતાશ જરૂર થયા છે! જીવનમાંથી મૂળ સોતા ઉખડતાં અને કરમાતાં સંબંધનો વિષાદ ભલભલા ભગવાનથી જરવી શકાતો નથી! પૂછો રામ-સીતા કે દશરથને!

કૃષ્ણને આવી સંબંધોની વિટંબણામાંથી વારંવાર પસાર થવાનું બનતું રહ્યું છે. પત્ની રૂકમણીનું જ્યારે સસરા ભીખ્ક પાસેથી હરણ કર્યું, ત્યારે સાણો રૂક્ષિમ કોથે ભરાયો હતો. રૂક્ષિમ કૃષ્ણના હાથે મરાવાનો હતો, પણ બહેન રૂક્ષિમણિને લીધે બચ્યો. પત્ની પ્રત્યેના સ્નેહને લીધે એને જીવતો જવા દેવામાં આવ્યો. વર્ષો પછી રૂક્ષિમણિએ દીકરી શુભાંગીનો સ્વયમવર યોજ્યો. યાદવકૂળમાં રિવાજ મુજબ મામા-ઝોઈના સંતાનો પરણો, મ શુભાંગી અને કૃષ્ણપુત્ર પ્રદ્યુમ્નના લગ્ન નક્કી થયા. આ અવસરે જૂનો હિસાબ પતાવવા કેટલાક રાજાઓએ રૂક્ષિમને ચઢાયો. રૂક્ષિમ અને બળરામ જુગાર રમવા બેદ્ધા. (જન્માષ્મીમના જુગારીઓએ ગણીને ગાંઠે બાંધવા જેવો પ્રસંગ છે આ!) બળરામ હારતા ગયા, રૂક્ષિમ એમને જાહેરમાં ખીજવતો ગયો. અંતે છેલ્લા દાવમાં એણે અંચદ કરીને જીત મેળવી, એ જોઈને બળરામ કોથે ભરાયા. એમાં રૂક્ષિમથી બોલાઈ ગયું ‘પાસા તો રાજવંશીઓની રમત, જંગલના ગોવાળિયાઓ શું જાણો?’ અને બળરામની કમાન છટકતાં એણે સિંહાસનનો પાયો છુંછો મારીને રૂક્ષિમનો વધ કરી નાખ્યો!

અને આ ઘટનાની જાણ થતાં કૃષ્ણ સ્તર્ય બની ગયા. કશો પ્રતિભાવ આયો નહિ, અને આંખોમાં આવતા આંસુને માંડ રોક્યા. જે રૂક્ષિમણી પ્રત્યેના પ્રેમને લીધે વર્ષો પહેલા પોતાના અપમાન છતાં સાણાને જીવતો જવા દીધો હતો, તેની આવી બંને કુટુંબોને સાંકળતા લગ્ન જેવા મંગલ અવસરે હાલસોયા મોટા ભાઈના હાથે જ હત્યા થઈ! બળરામને સંભાળવા કે રૂક્ષિમણીને? કૃષ્ણ પુત્રલગ્ન છતાં સાવ ઉદાસ રહ્યા. પત્નીના વેદનાપૂર્ણ કકળાટને સહન કરી લીધો.

આવી જ સહનશક્તિ ‘મહાભારત’ના યુધ્ય પછી ‘તમારા સમસ્ત કૂળનો તમારી સામે, તમારા હાથે નાશ થશે’ જેવો ગાંધારીનો શ્રાપ સાંભળતી વખતે પડ્યા કૃષ્ણો બતાવી છે. પણ ઓછી જાણીતી ઘટના મહાભારતની સમાપ્તિ પછી બાણશાયા પર પોઢેલા ભીખ પિતામહની છે. પિતામહ પાસેથી જ્ઞાનનો લાભ લેવા કૃષ્ણ પાંડવોને સાથે લઈને ગયા. એ વખતે ભીખે યુધિષ્ઠિરને રાજધર્મ સમજાવતાં કહું કે રાજાએ કુટુંબ અને જ્ઞાતિબાંધવો (પ્રજા)ને ન્યાય, સ્નેહ અને ધર્મથી સાચવવા જોઈએ. આ કેવી રીતે થાય, એ પૂછતાં વયોવૃદ્ધ ભીખે કૃષ્ણનું ઉદાહરણ આયું...

અને વયોવૃદ્ધ સમીક્ષક નગીનદાસ સંઘવીના મતે જાણે કૃષ્ણના જીગરનો એમણે ઢાંકેલો જખમ ઉઘાડો થયો! ભીખે કહું કે એક વખત કૃષ્ણો નારદની સાથે સંવાદ કર્યો હતો: કૃષ્ણો નારદજીને કહું ‘આપણો પરમ મિત્ર ન હોય, મિત્ર હોય પણ આણસમજુ હોય અને સમજદાર હોય પણ જો આત્મીય ન હોય એવા લોકોને ખાનગી વાત કહેવી યોગ્ય નથી. પણ તમે પરમ મિત્ર, સમજદાર અને આત્મીય છો એટલે કહું છું. હું ધન ખર્ચને જ્ઞાતિસેવા (વાંચો, જનસેવા) કરતો આવ્યો છું. પૂરો ભોગ પણ ભોગવી શકતો નથી. ઘણાં લોકોની હલકી ટીકાઓ સહન કરી લઉં છું. પણ આગ સણગાવવા માટે અરજીના લાકડા પર શારડી ફરે એમ મારું મન બળ્યા કરે છે. બળરામ પોતાની તાકાતમાં, પ્રદ્યુમ્ન રૂપમાં મસ્ત છે. હું સાવ એકલો પડી ગયો છું. જે કળ્યાણ છે, એમનો તો હું નથી જ. પણ જેનો છું એ ય મને પરાણે સાથ આપતાં હોય એવું લાગે છે. બે દીકરા એકબીજા સામે ખૂનસે ચુડ્યા હોય ત્યારે મા એકની જીત ઈર્દું પણ બીજો હારે એવું ઈર્દું એછે નાહિં!

નારદે લાંબી લચ સલાહ આપી, જેનો સારાશ એટલો જ કે ‘આપત્તિ બે પ્રકારની હોય છે. બહારની અને અંદરની. એક આપણે જાતે પેદા કરેલી અને બીજી બીજાઓએ પેદા કરેલી. તમારા કુળ- પરિવારને કારણે થતો ઉદ્ઘેગ તો જાતે પેદા કરેલો કહેવાય!’

અંતે એ જ બન્યું. કૃષ્ણે કદ્દી જતેલા રાજ્યો કે ધન રાખ્યા નહિં. મથુરા ઉગ્રસેનને, મગધ જરાસંધ પુત્ર સહદેવને સોંઘું હતું. બાણાસુરને હણી શોણિતપુર એના મંત્રી કૌતમાંડને આપી દીધું, અને નરકાસુરનો ખજાનો પ્રજામાં આય્યો! પાંડવોને કરેલી મદદના બદલામાં સ્નેહસંગાથ સિવાય કશું લીધું નથી. છતાં આવા વીર પ્રજ્ઞાપુરુષનો કોઈ ફાયદો એમની જ નિકટ રહેલા યદુવંશને લેતાં આવડયો નહિં. વ્યસની, ચરિત્રહીન, શરારતી, અભિમાની કુળને આંતરવિગ્રહ તરફ જતું જોતાં કૃષ્ણ ભવિષ્યમાં નજર કરી શકતા આર્થક્રિયા હતાં. પણ કુરુક્ષેત્રને યુદ્ધમાં ટાળવા જેટલી પણ જહેમત એમણે લીધી નહિં! કદાચ વિષાદગ્રસ્ત કૃષ્ણની શક્તિ યથાવત હોય, તો પણ ઈચ્છાશક્તિ મરી પરવારી હતી! એ ‘સાક્ષીભાવ’ને ધારણ કરી મૌન રહ્યા! અંતે પણ પગની પાનિએ બાણ લાગે એ કંઈ જીવલેણ ઘાન કહેવાય....

...પણ કૃષ્ણ કદાચ ઝૂભુભી ઝૂભુભીને થાક્યા હતાં. સતત બીજાઓને સ્વજન ગણી એની સમસ્યાઓ ઉકેલતા કૃષ્ણના હૃદયમાં તો પત્ની- પ્રેયસીઓએ પણ કયાં ડેડિયું કર્યું હતું? એમના પણ રૂસણા- મનામણાં કરી સતત કૃષ્ણ જ એમનો ભાર હળવો કરતા રહ્યા હતાં. ટોચ પર પહોંચવા જેટલી તાકાતની આ કિંમત છે. અર્જુન, દ્રૌપદી, સુદામા જેવા કૃષ્ણના મિત્રો પણ એવા કે જે કૃષ્ણને મદદ ન કરી શકે, વન-વે કૃષ્ણ જ એમને મદદ કરતાં રહે! કદાચ બધું જ પૂરું થયું હતું. કૃષ્ણની જીવનજ્યોતિ પાછળનું જીજીવિષાનું તેલ ખૂટતું જતું હતું. અને એટલે જ સાવ સામાન્ય ઈજામાં પણ આ વિષાદગ્રસ્ત મહાપુરુષનું જન્મથી છુપાવેલું રૂદ્ધન સપાટી પર આવી ગયું. પ્રાણ ત્યાગ થઈ ગયો!

કૃષ્ણ કે ગાંધી કે અમિતાભ જેવા ‘આઈકોન’ બનવાના માર્ગ ચાલવાનો આકરો ટોલ ટેક્સ આ અંદર ધૂંટાતો રહેતો વિષાદ છે. મોટા થયા, મહાન થયા, જ્ઞાની થયા, સમજદાર થયા... પણી કોના ખબે માથું નાખીને રોવું? ડિપ્રેશન ક્યાં ઠાલવવું? અને ઠાલવવાથી કંઈ થોડું એ દૂર થઈ જાય છે? બહારની દુનિયા તો બિચારી આશાભરી આંખે પોતાના વિષાદના પોટલાં આવા સ્થિર, બુદ્ધિમાન, શીલવાન મહાનાયકો પાસે ઠાલવવા આવે છે. એમના વિષાદની વાદળી પર કયાં કોઈની નજર જાય છે? યમુનાના પૂર તો દેખાય છે, આંખોની નીર બે કાંઠે વહે એ કૃષ્ણ જેવી સુપરપાવર સેલિબ્રિટીએ છૂપાવવા પડે છે! સુદર્શન ચક ચલાવનાર પણ કાલચકને ફેરવી શકતો નથી!

જાહેર જીવનમાં કૃષ્ણની જેમ આવી ગયા પણી સાહજી રીતે વ્યક્તિગત વેદના પરાણે છૂપાવવી દેવી પડે. કારણ કે, અસંખ્ય નિર્દોષ સામાન્ય આંખો એક અહોભાવ, એક અચંબો, એક અપેક્ષાથી જોયા કરે છે. એમની નજરોમાં આશા અને આનંદ અંજાયેલા રહે એ માટે પર્સનલ પીડા અને હતાશાને ખંભાતી તાણું લગાવી પડદો પાડવો પડે છે.

ભગવદ્ગીતાની સ્થિતપ્રગતા અને અનાસક્તિ પચાવી જનાર કૃષ્ણ બહારથી સ્વસ્થ, સુંદર, સુરમિત, સસ્મિત રહ્યા હતાં. પણ ભીતર ઉઠતા વલોપાતને એમણે કદી દેખાડયો નહિં. લેડીકિલર કૃષ્ણ કે ગીતાકાર કૃષ્ણ થવું જ અધરું છે, એવી નથી. માનવ અવતારી કાનુંડો થવું પણ કઠિનકાર્ય છે. કૃષ્ણના દેહનો નહિં, પણ દિલનો આ શ્યામરંગ કોઈના જીવનમાં ન અનુભવાય એટલું જ જન્માણ્મીએ ‘નંદ ધેર આનંદ ભયો’ ચિલ્લાતા આપણે પ્રાર્થી શકીએ ને!

ફાસ્ટ ફોરવર્ડ

મારે કેટલું બધું રહવું’તું

પણ... મારી પાંપણની ગાગર યમુનામાં ભરાઈ જ નહિં.

મારે કેટલું બધું હસવું’તું પણ-

રાધાને વશ થયેલો કંકર મારા જ ગળામાં દટાયો'તો

મારે કેટલું બધું બોલવું'તું

પણ પેલી દુષ મોરલીએ

સાત મુખોથી મારા અવાજને શોષી લીધો' હતો

બંને પાંખ પસારીને પંખીની ગતિથી

મારે આવેગથી ઉડવું'તું

પણ પગની સોનાની સાંકળીએ

મારા પડછાયાને જોરથી બાંધી દીધો'તો

તેથી જ...

તેથી જ તો એની કીડામાં 'કંદૂક' (દકો) થઈને

મેં યમુનાના ધરામાં રૂબકી દીધી...

પણ... હાય ર દૈવ!

ત્યાં પણ કાલિયાએ વેર વાળું.

(ઇન્દ્રિયા સંત)

સ્પેક્ટ્રોમીટર (૨૪-૦૮-૨૦૦૮)

Read Best of Jay Vasavada Online

<http://bestofjv.blogspot.com/>